

TENEN

Dansk Tekstilhistorisk Forening

18. årgang, nr. 2

2007/2008

Indhold:

Et hjem for herreløse væve	side 3
Blegdamsvej	side 8
Tipoldemors vaskebog	side 13
TENENs sommertur i år gik til Nysted og Nykøbing Falster	side 18
Tenens juletur 2007	side 21
Broderi på Kunstindustrimuseet	side 22
Tove Werner Larsen	side 23
Arrangements- og udstillingskalender	side 25
Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.	side 27

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55

Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Teglgården 66 st.th, 3460 Birkerød,
telefon 45 81 05 05

Kasserer: Bent Bille, Søndergade 66, 5620 Glamsbjerg, telefon 64 72 15 65

Giro nummer: 143-0130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I 2007 / 2008 er prisen pr. år 200 kr.

Husstandsmedlemsskab koster 300 kr.

Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

Tidsskriftet TENEN

Redaktion: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55,

ePost silke-annet@detail.dk • Lis Slottved, telefon 74 63 03 50,

ePost slottved@privat.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, telefon 48 17 16 47,

ePost vofl3450@yahoo.co.uk

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 21.10.2007.

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne juli, oktober, januar og april.

Deadline for redaktionelt stof er seks uger før eller efter aftale med redaktionen.

Artikler og indlæg sendes til redaktionen

fx med ePost – eller maskinskrevet med brevpost.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningens kasserer

– så længe lager haves. Prisen er 50 kr.

Ændring af sendeadresse meddeles til kassereren.

Internet: <http://tenen-dk.homeunix.org/tenen> eller <http://tenen.does.it>

Et hjem for herreløse væve

De fleste har hørt om hjem for herreløse hunde og katte, men de færreste har nok hørt om et hjem for herreløse væve.

Får man tilbudt en gratis jacquardvæv, siger man selvfølgelig ja tak – siger Flemming Lundholm om væven fra Danmarks Designskole – væven der søgte et nyt hjem. Den var blevet tilbudt Hør-vævmuseet på Krengerup, men her havde man ikke plads. Til gengæld er væven havnet hos den helt

rigtige mand – kun ganske få personer i Danmark kan i dag håndtere og benytte en væv af den type. Og uddannelse heri kan man slet ikke få. Man må tage til udlandet eller opsøge de få, som kan betjene en håndjacquardvæv. Flemming Lundholm har derimod gjort dette felt til sit speciale. Han er uddannet på Textilinstituttet i Borås, Sverige i 1982. Allerede dengang spurgte han sig selv, om der var en idé i at arbejde med computerteknologi i forbindelse med vævning. Men der var ikke tilgængelige programmer på det tidspunkt. Flemmings bror arbejdede som programmør og udformede et væveprogram, som virkede udmærket, men da Weave-Point dukkede op kort tid efter, ønskede de ikke at arbejde videre med deres eget program. Efterhånden blev det også klart, at det var jacquardvæven, der var hovedinteressen.

Jeg har altid haft hang til store væve – siger Flemming – *og jeg har ikke kunnet sige nej, hvis jeg fik dem tilbudt – de skal bevares.*

Tina Ejlersten og Flemming Lundholm er fælles om deres store interesse for gamle væve. Sammen købte de en landejendom i Ravning i Vestjylland, som de begyndte at renovere med

Flemming sidder på Designskolens jacquardvæv og fortæller om, hvordan man en kold vinterdag sidder ude og skiller en jacquardmaskine ad og hægter harnikken af, så væven alligevel kan komme ind af værkstedsdøren.

henblik på den voksende samling af væve. Fra 1999 "vælder vævene ind", og det er på det tidspunkt parret erkender, at de er blevet samlere. Den 3. december 1999 blev – også for Tina og Flemming – en barsk oplevelse, da husets tag styrtede sammen under den voldsomme storm. På mirakuløs vis blev ingen væve beskadiget, men renoveringsarbejdet blev sendt tilbage til start.

Som besøgende bliver man slået totalt omkuld ved synet af de mange og forskelligartede væve. Der er

væve overalt i huset, muligvis ikke i køkkenet og spisekammeret – det nåede jeg ikke at tjekke. Men garderoben består såmænd af en gobelinvæv.

Samlingen udgør mellem 25 og 30 væve, ikke alle er opstillet – nogle ligger adskilt i hønsehuset. Og i dag ærgrer det Tina og Flemming, at de ikke byggede huset et par meter længere, da pladsmanglen er en realitet.

I Danmark har der været flere producenter af væve. Udover Lervad også Julius Koch som producerede husflidssvæve. I 1920-erne indledte Julius Koch et samarbejde med Gerda Henning med henblik på at udvikle væve til professionelt brug. Flemming Lundholm har én af disse væve, en jacquardvæv med flyveskytte og automatisk frembomning. Det har nok taget ham 10 år at få denne væv til at fungere, da jacquardmaskinen er mindre velegnet til en væv, som både hæver og sænker trådene. Tyngden af de enkelte dele er meget vigtig. I dag er væven forsynet med skafter som stammer fra en industrivæv, der har stået hos Schaumann i Haderslev. Og endelig skal man finde frem til den rigtige olie for at holde væven kørende.

Flemming er begejstret for at bruge flyveskytte, og den er også – set med mine øjne – meget velegnet på jacquard-

Lervadvæv fra 1897. Det er væv nr. 3 i det allerførste katalog fra Lervad. Væven er forsynet med ruller i stedet for trisser. Det gør den meget mere funktionel, og den har et fint skel.

På væven sidder et kinesisk mønster i blå silke. Mønsteret er fra 1200-1300-tallet. Grundbindingen, en kipper i fire skaft, trampes, men selve mønsteret styres af hulkortene. Flemming ønsker at udvide væven med fire trapper mere, så der også kan væves 8-bindig satin som grundbinding.

væven, eller til vævninger hvor der ikke skal skiftes farve eller materiale så ofte. Flyveskytten er for øvrigt opfundet af John Key i England omkring 1738.

En anden væv, der skal omtales, er den svenske Öxabeck væv med påsat harniskrustning. Flemming har især brugt den til beiderwand, men i øjeblikket sidder der en meget fin silkedamaskkvalitet på væven, 56 tråde pr. cm.

Forinden havde han vævet en silkedobbeltvævning i en uhyre fin opsætning: 70 tråde pr cm. Motivet er en ravn, der fremtræder som et "vandmærke" i det fine stof. Sådanne opsætninger kræver også specielt fremstillede søller, hvis væven skal fungere. Han har bundet søllerne af møbelsytråd, og det er endnu et bevis på at Flemming Lundholm kræver tekniske udfordringer.

Harnisksnore og hulkort ses tydeligt på denne væv, der tidligere har tilhørt Designskolen i Kolding. Der er sat op til stormønstreret "rudret drejl", en mangeskaftet kipper, som tidligere anvendtes til folkedragtstoffer i hele landet. Denne variant er dog Flemmings egen, han satte en begrænsning på 25 skaft og legede mønsteret frem ved hjælp af Weave-Point. Stoffet væves med flyveskytte og består af bomuld og hør i henholdsvis kæde og skud.

Værkstedet set fra 1. sal. Til højre ses væven som var et udviklingsarbejde mellem Julius Koch og Gerda Henning i 1920-erne. Bemærk, hvor meget plads i højden en væv med jacquardmaskine kræver. Stigen er en nødvendighed, når noget skal rettes på jacquard-maskinen.

Ikke bare på hjemmefronten er væve i centrum. De sidste 15 år har Flemming Lundholm tilbragt sine sommerferier ved en væv på Hjerl Hede. Nu har han også indrettet et væveværksted der, som dog endnu ikke er optimalt. Til gengæld har han på museets loft fundet noget enestående: nemlig et trisseophæng til 16 skafter. Væven er forsvundet, men nu er udfordringen så at finde en væv der kan passe til trisseophænget. I museumskredse og tekstile miljøer har man længe diskuteret, hvilke væve der har været benyttet til de mangeskafte hvergarmsstoffer, som i rigt mål er

bevaret på danske museer. Ikke en eneste mangeskafte væv er bevaret, så der har været et frit rum for gisninger. Trisseophænget har været "the missing link" i redskabshistorien – pludselig dukker det op.

Afslutningsvis skal nævnes, at man i Ravning ikke kun finder de store, komplicerede væve. Nogle opretstående væve har ligeledes fundet plads i samlingen. Her skal nævnes en gobelinvæv fra Lervad, som blev specielt fremstillet i 1926, – en forlovelsesgave som Tinas mormor fik af sin tilkommende, samt en norsk væv, der har været forbillede for Skærbækvæven.

Kaffebordet i den hyggelige stue. Lige bag bordet til højre, men ude af billedet, står endnu en væv, en svensk væv, som i TENEN 16/4 efterlyste et godt hjem! Væven har den finesse, at sidestykkerne kan forskydes, så man får et bedre træk på kæden. Under trange pladsforhold kan væven skydes sammen, og man kan alligevel væve på den. Denne finesse kan også udnyttes, når væven ikke er i brug. Det var en detalje som jeg faldt totalt for.

Samlingen af væve i Ravning er enestående. Man forstår, at nogle væve er reddet fra at blive slået til pindebrænde, men det, der især gør samlingen interessant, er Flemming Lundholms enorme viden om de enkelte redskaber, deres histori-

ske udvikling og brug. Der er simpelthen tale om en vidensbank, som ikke findes andre steder i landet. Mon omverdenen har opdaget det?

Susanne Nielsen

Blegstræde Blegdamsvej

Blegegyden

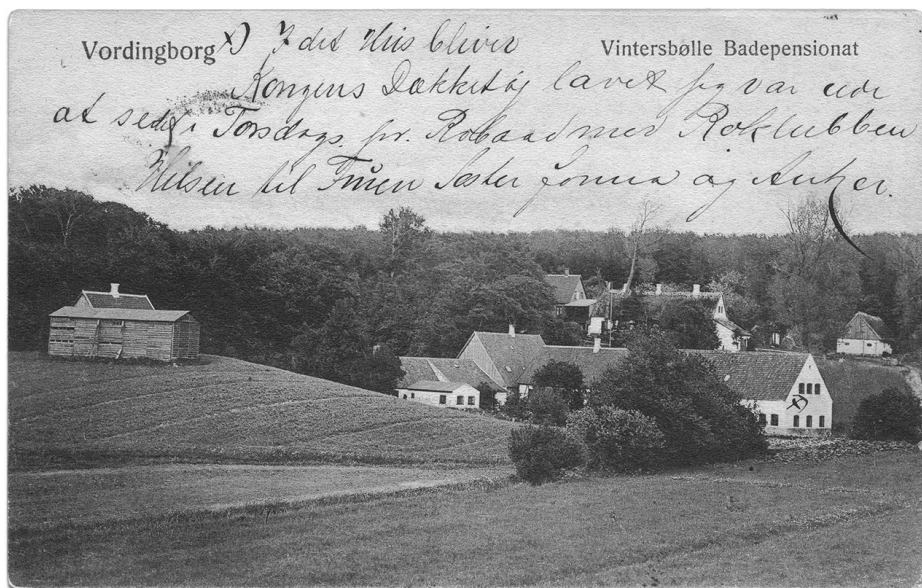
At Blegdamsvej i København skulle rumme en særlig kulturhistorie, kan måske undre nogle. Med hvad så med Blegen, Blegsøvej, Bleggravsvej, Bleghaven eller Blegdammen – gadenavne fra det ganske land fundet i telefonbogen. Alle vidner om blegning af horgarn eller linned, som skulle have den eftertragtede kridhvide farve. En arbejdsproces, som kemikalier for længst har overflødiggjort, men som vore gadenavne stadig minder os om.

*

Hørren havde siden vikingetiden været brugt til fremstilling af familiens linned, en møjsommelig proces, hvor plantens taver efter høst (ruskning) skulle skilles fra de træagtige skaldele: først ved en forrådnelsesproces (rødning), derefter ved tørring (helst over ild), og siden skulle det brydes, skættes og hegles igennem. Der gik måneder, inden horgarnet kunne spindes, og det krævede en god spindepige for at få tråden tynd og fin.

Garnet kunne nu bruges til at væve af, men farven var et problem, for hvem brød sig inderst inde om gråulligt eller grumset tøj eller ditto sengetøj? For nogle blev det en nødvendighed, da blegningsprocessen var så tidskrævende, at man måtte lade sig nøje med den grumsede kulør. For andre med blot et minimum af ressourcer blev

Asferg:	Blegvadbrovej
Assens:	Blegegyden
Augustenborg:	Blegebæk
Birkerød:	Blegdammen
Dragør:	Blegerstræde
Fakse:	Bleghaven
Fjerritslev:	Blegebrøndevej
Fur:	Blegagervej
Hadsund:	Blegen
Herlufmagle:	Blegbjergvej
Hobro:	Blegedy
Holbæk:	Bleg, Blegdammen, Blegstræde
Hørsholm:	Bleghusvej
Jyllinge:	Bleghaven
Kalundborg:	Blegdammen
København:	Blegdamsfælleden, Blegdamsvej, På Blegdammen
Køge:	Blegdammen
Moseby:	Bleggravsvej
Mønsted:	Blegevej
Nakskov:	Blegen
Nyborg:	Blegdamsgade
Næstved:	Blegdammen, Blegbjergvej
Odder:	Blegevej
Randers:	Blegdammen, Blegen
Roskilde:	Blegdammen
Ryomgård:	Blegmosen
Skanderborg:	Blegsøvej
Stege:	Blegdamsvej
Sønderborg:	Blegen
Tulleshøj:	Blegholmvej
Tønder:	Blegen
Vejle:	Blegbanken, Bleggårdsgade
Viby Sj.:	Bleghavevej
Voerledsgård:	Blegsøvej
Aabenraa:	Blegen
Aalborg:	Blegdalsparken, Bleggårdsgangen, Blegkilde Allé
Århus:	Blegdammen, Blegevej

det en æressag at få bleget sit linned.

Blegningen begyndte i brygger-set. Her blev en skrap lud brygget af bøgeaske, som blev overhældt med kogende vand, der siedes ned i et kar. Efter nogle gentagelser var luden tilstrækkeligt kraftig, og det vævede linned (eller spundet garn i store bundter) blev lagt i. Gennem en hel dag kogte man luden op igen og igen i gruekedlen, og til sidst var klædet klar til at blive vasket igen-nem.

Vand skulle bæres ind i spande fra pumpen, så det var lettere at lade skyllearbejdet foregå i et nærliggende vandløb, en dam eller gadekær. Mellem skylningerne blev linnedet banket grundigt igennem med banketærsklen på tostolen (en slags høj kraftig skammel), til det var helt rent. Problemet ved denne procedure, bortset fra at det hjem-mevævede linned var tungt og at

det tog tid at få det banket og skyllet grundigt igennem, var især temperaturen. Traditionen bød, at blegningen helst skulle påbegyndes senest midt i marts måned, mens der stadig kunne være frost, da den skarpe forårssol gav bedre blegning. Her stod de så, konerne og pigerne, i træsko og bankede løs på hørlærred, mens vandet frøs til is på deres klæder.

Nu var de lange baner linned klar til at blive lagt på blegen – et stykke græsland, der helst ikke skulle være alt for hjemssøgt af gæs, som hurtigt ville sætte sig uønskede spor. Stofbanerne blev tøjret med træpløkke, og så begyndte vågesæsonen. I et samfund, hvor selv det mindste stykke beklædning blev opgjort i boopgørelserne, var det indlysende, at man måtte sikre sig mod tyveri. Hørlærredet repræsenterede en stor værdi på grund af de mange ugers og måneders arbej-

de, det havde taget at frembringe det. Nogle valgte at rulle det sammen hver aften for næste morgen at bringe det ud på blegepladsen igen, måned efter måned frem til Sankt Hans, hvor blegningen sluttede. Andre organiserede sig og ansatte en person til at passe på tøjet, og samtidig sørge for at væde de udlagte baner på de dage, hvor det ikke regnede.

I visse købstæder (bl.a. Dragør) og i København kunne det blive til hele små industrier. Blegmænd stod her for arbejdet ved særlige blegdamme og tilhørende græsarealer, som var store nok til de mange baner lærred; langs Blegdamsvej lå en overgang 24 blegdamme, hvor blegmændene med deres familier blev betalt for at udføre den tidskrævende proces. I 1794 kom portrætmaleren Hans Hansen (Constantin Hansens far) fra Marselisborg til Horsens på sin vej hjem til København, og gennem

nogle måneder levede han sig ind i byens hverdagsliv, medens han portrætterede flere af borgerne. Efter opfordring fulgte han en varm junidag med ned til blegdammen: "Blegkonen, som var der, sagde man vågede om natten, men som jeg mærkede, så blegede hun ikke sig selv så godt som hendes tøj, thi hun var græsselig sort i ansigtet ... Der stod en kasse, som man sagde vågekongen sad i om natten, og den blev reven overende, men straks kom hun til mig og påstod, at jeg forleden aften havde slået hendes bankestol i stykker..."

Blegkonens navn får vi ikke, men godt tyve år tidligere, i 1771 boede en Maren Blegpige i en lille trefags bod, som brandtaksationen samme år beskrev værende i slet

På næste side er der en plan for en blegdam udenfor Sortedamssøen. Efter Carl Bruun: Kjøbenhavn, 2. del (1890). Efter original i Københavns Rådstuearkiv.

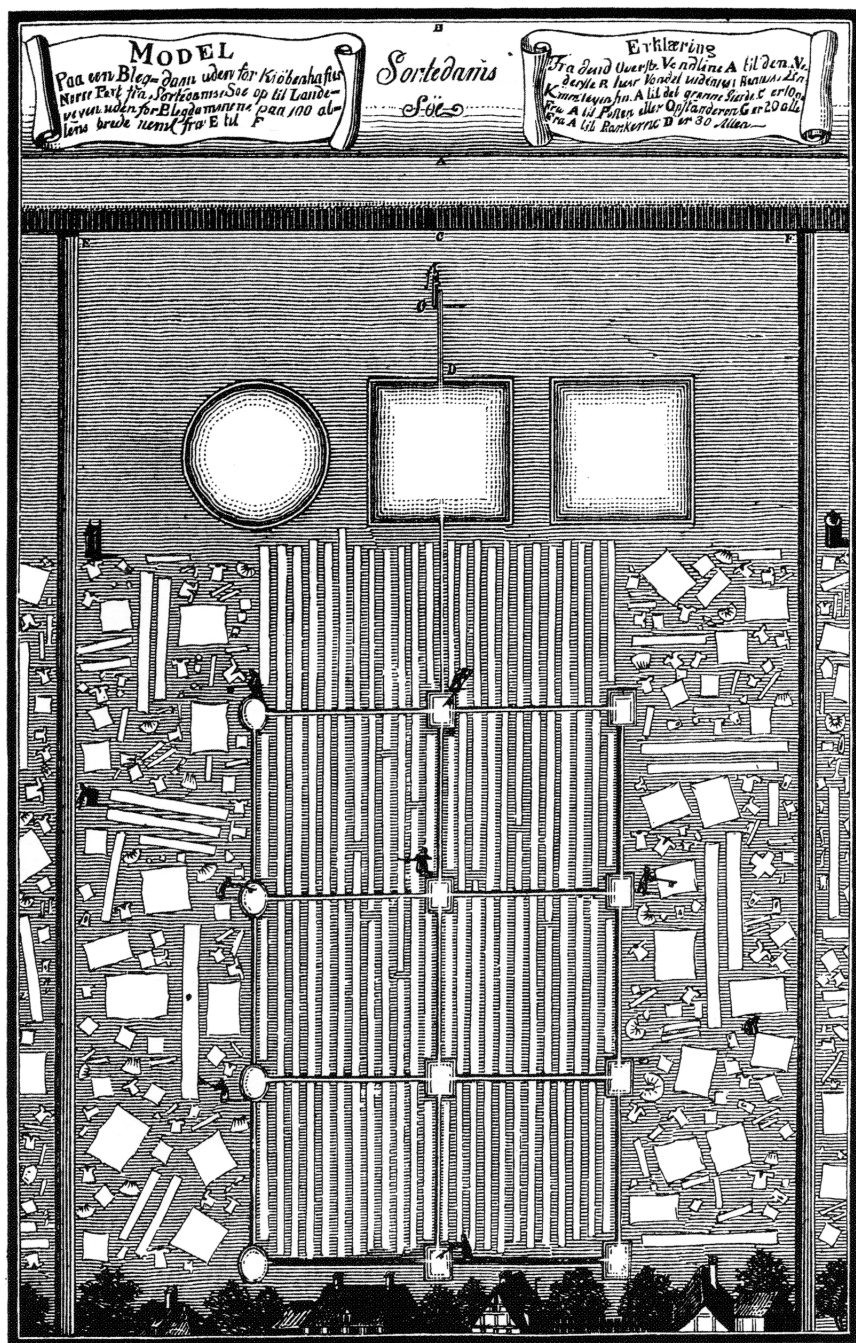
*Blegen i
Vintersbølle.*

*På foregående
side er der et
postkort fra
1907, som viser
en tekstilfabrik
og et badepensi-
onat på stedet.*

*Dette billede vi-
ser Blegen fra
det modsatte
verdenshjørne.*

*Billedet er fra
TENENs tur
dertil i somme-
ren 2003.*

stand. I 1761 stod det endnu ringere til hos Ole Blegmands enke. Hun boede helt nede ved åen i en beskednen bod, der også var i slet stand. Boden på to fags bindingsværk var knapt tre meter bred ud mod gaden. En dør og et vindue var der akkurat plads til i facaden, og gennem døren trådte man ind i husets eneste rum, der fungerede som køkken, sovekammer og dagligstue. Selv byens hyrde, Anders Hyrde, havde bedre forhold. Han lejede et fem fags bindingsværkshus med fire fag halvtag, alt indrettet til stuer, køkken og kohus.

Hun duede ikke. – Xylografi af Vilhelm Pedersen 1855 (udsnit).

Det var ikke kun i gadenavnene, at blegningen satte sig sine spor. Den stærke lud bed i hænderne, det iskolde vand kaldte på gigten, og blegkonens ryg værkede efter end-

Bleg, -en:	Handlingen at blege tøj, blegning.
Bleg, -en:	Resultat af blegning, hvidhed.
Bleg, -en:	Tøj, der er lagt til blegning.
Bleg, -en:	Blegeplads, blegeri.
Bleg, -et:	Vindstille; havblik.
Bleg:	Farve, der falder i det (gullig) hvid-lige.
Bleg:	Farve, som huden får, når blodet forlader den.
Bleg:	Mat, kraftsløs.
Blegdam:	Blegeplads.
Blege, -en:	Ung brasen.
Blege, -en:	Kridt, Kalksten, kalkjord
Blege:	Svække, fordunkle
Blegne, -en:	Lille vable
Blegne:	Miste sin farve eller glans.
Blegekone:	Kone, der driver et blegeri.
Blegemand:	Mand, der driver et blegeri.
Blegerske:	Kvinde, der bleger tøj.
Blegevand:	Kloropløsning.
Blegekalk:	Klorkalk.
Blegekridt:	Blød gullig kalksten.
Blegepulver:	Klorkalk, Calcium-hypochlorit.
Blegeri:	Virksomhed som bleger tøj.
Blegetid:	Årstid, som er bekvem til blegning af tøj.
Blegetøj:	Tøj, der er lagt til blegning.
Bleghave:	Indhegnet blegeplads.
Blegbly:	Blyhvidt.
Blegnæb:	Blegt menneske.
Blegsalt:	Kalcium-, Kalium og Natriumhypochlorit.
Blegsand:	Grålig affarvet sand.
Blegsoda:	Natriumhypochlorit blandet med soda.
Blegselleri:	Bladselleri dyrket med reduceret lysmængde.
Blegspot:	Sygdom, anæmi.

nu en nat i kassen, hvor hun krøb sammen, mens hun vågede over tøjet.

Annette Hoff

Efterskrift: Artiklen er oprindeligt bragt i tidsskriftet SKALK nr. 4 i 2006. TENEN har en aftale om at kunne bruge artiklen med både forfatter og redaktion, www.skalk.dk

Illustrationerne her i bladet adskiller sig ved, at vi i stedet for SKALKs maleri-udsnit har brugt billeder fra TENENs sommertur til Køng og Vintersbølle, se bladet 14/2 2003. Vi har desuden tilføjet listen med forklaring på en del bleg- ord med udgangspunkt i Ordbog over det danske Sprog, www.ordnet.dk

Redaktionen.

TIPOLDEMORS VASKEBOG

Så sidder jeg atter engang med tipoldemors vaskebog. Den er af ublegget hørlærred kantet med mørkerødt skind. På forsiden er et passepartout – også kantet med skind – og i det et sirlig udført broderi – mest kontursting i forskellig tæthed – forestillende en kone, der hænger vasketøj til tørre på en snor. Det endnu ikke ophængte tøj ligger i en kurv på græsplænen tilsyneladende pænt anbragt. Hendes kjole er blå, forklædet og tørklædet, hun har om hovedet, er hvidt. Det virker ikke som et mas-

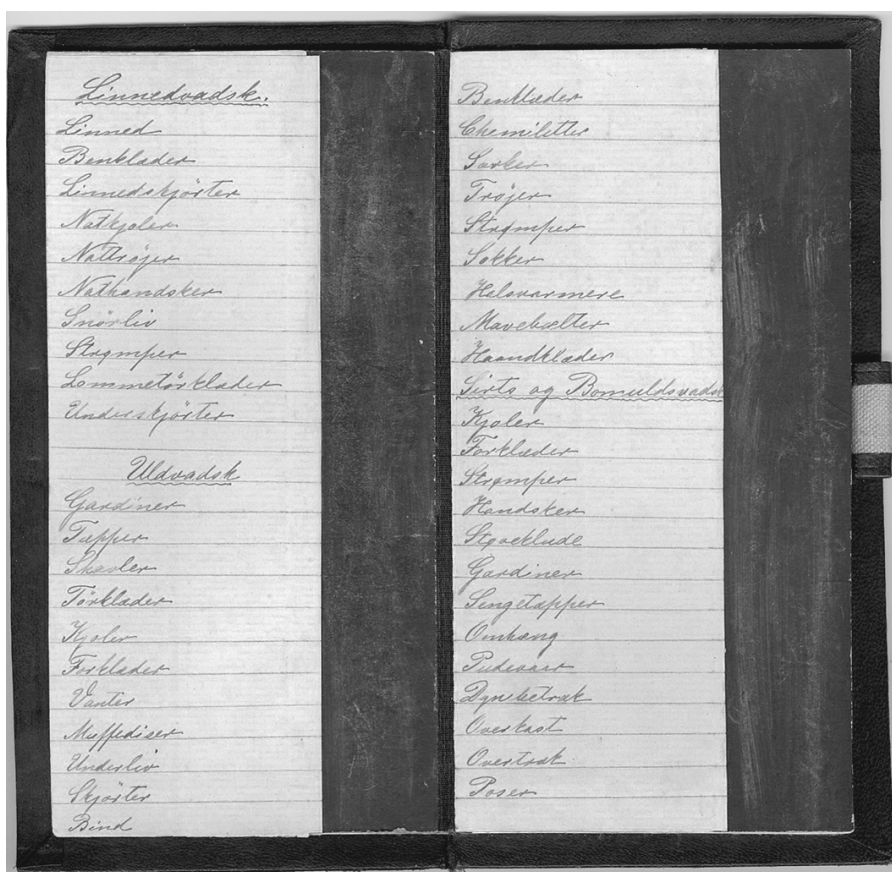
sefremstillet (industriefremstillet) produkt. Måden hvorpå "Lyseduge og Bakkeduge" er klemmt ind på sidste side under "Fin Vadsk" ser ikke professionel ud. Den er nydeligt skrevet på skråskrift, formodentlig med pen og blæk – noget blæk, der er mere violet end blå. Ud for hver liste er et lille stykke "tavle", som lader sig skrive på med den lille blyant/griffel, som er anbragt i en holder – også kantet med det mørkerøde skind – i siden af bogen.

Adskillige gange har jeg sammen med min mormor beundret hendes mormors vaskebog, og jeg fik den som stor pige, da hun mente, at jeg ville værdsætte den. Først her på mine gamle dage kommer jeg til at undre mig over indholdet i den.

*

Tipoldemor, Elisabeth Johanne, som var født i 1825, blev gift i 1853 og fik fra 1854-1865 ti børn – ingen dødfødte – ingen tvillinger. Tre af dem døde inden de blev et år, men alligevel må der have været en del bleer at vaske. Der figurerer faktisk intet baby/børnetøj på fortegnelsen, men hvis bogen først er fra slutningen af 1860'erne, kan det jo godt passe.

Mine tipoldeforældre (min mormors morforældre) boede på Klaks Mølle ved Horsens for omkring 150 år siden. Tipoldemor, Elisabeth Johanne Johnstrup levede fra 1825 til 1909, og min tipoldefar, Lars Ammitzbøll, som hun giftede sig med i 1853 levede fra 1821 til 1898. Klaks Mølle og mølegården ejedes af min tipoldefar, han havde overtaget den fra sin far. Efter tipolfars død blev stedet drevet af to

sønner til tipoldemor solgte det i 1908.

At få 10 børn på 11 år må have været noget af en opgave. "Problemet" blev dog afhjulpet en del af, at min tipoldemors ugifte storesøster, Marie Christine Johnstrup, boede hos familien. Hun døde 48 år gammel i 1868, nåede lige at se yngste barn blive 3 år, mens tipoldemor jo blev 84.

*

Jeg forstår godt fidusen ved at holde regnskab med de værdier, man har, men højst sandsynligt har hun ikke sendt det "ud af huset". Det er vel blevet vasket af pigerne, der

var ansat til al slags arbejde på gården/møllen – eller har hun haft nogle udefra til at komme og hjælpe til? Foregik det mon i åen med tostol og banketærskel – var det med askelud eller soda og sæbe? Havde hun et moderne amerikansk vaskebræt eller brugtes kun knofedt? Er der mon nogle af læserne, der ved noget om det?

Når man tænker på, hvor mange børn, børnebørn, oldebørn og tipoldebørn der må være, hvor er jeg så heldig, at det var mig, der fik vaskebogen.

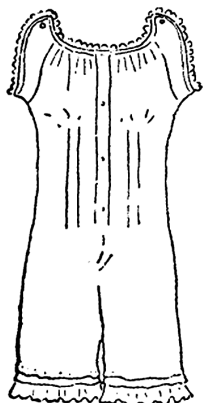
Helen Ammitzbøll Lillebrohus
formidlet af Bent Bille

... mit detektiv gen fortæller mig, at Helens datering er for tidlig ...

- Efter billederne at dømme har bogen aldrig været i egentlig brug, for den ser overhovedet ikke slidt ud. Hverken "tavlerne", omslagets hjørner eller kridt/griffel-holderen.
- Figuren som er broderet på forsiden samt hele bogens "design" virker for mig noget "skønvirke"-agtigt. Altså nærmere år 1900.
- Inde i bogen er der skrevet med skråskrift og indtil 1875 ca. blev der i skolen undervist i gotisk håndskrift – officielt i det mindste. Håndskriften er ikke en nybegynders – den er skrevet af én, som har lært det fra barnsben. Det tyder også hen mod 1900.
- Listerne med hjemmets tekstiler og det personlige tøj må kunne bruges til datering:

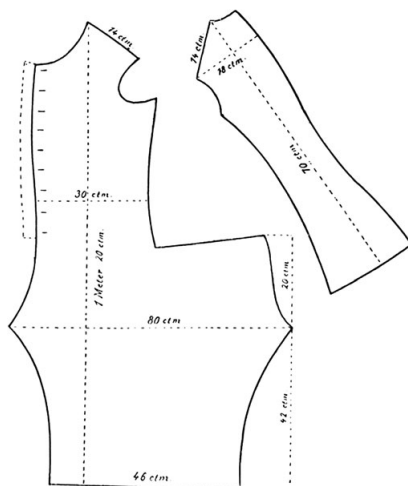
Chemilette

Der optræder på tredje side noget som hedder *Chemilette*. Chemilette hører til Reform dragtsystemet. Google-søgning på Internet giver kun to svar og der foreslås i stedet at lede efter chemisetter, men det står der helt klart ikke i vaskebogen.

Chemilette.

- I Politikens Dragleksikon fortæles at en chemilette er en kombination af undertrøje og underbukser.

Mønster til en Chemilette.

(Alle Mønstre ere med Indsyning.)

Chemilette ved man helt nøjagtigt blev introduceret i Danmark i 1888. Der fortælles endvidere, at den først ses nævnt i damebladene midt i 1890-erne. Chemilette er ret hurtigt forsvundet igen, – senest omkring 1910. Og så optræder den lige præcis i denne vaskebog!

Vaskebogen må vi nok tænke os har haft samme funktion som de vaskeri-sedler, man i dag ser på hotelværelser. Skal vi mon ikke sætte dateringen til kort efter år 1900. På det tidspunkt har Helens tipoldemor været over 75 år gammel.

Man kunne forestille sig at tipoldemoderen har fået vaskebogen som gave, fx lavet af et barnebarn. Man kunne også forestille sig at givningen har været på husflids-/hus-

holdnings-/håndarbejdsskole og har lavet en opgave med broderi kombineret med "hjemmets tekstiler" samt bogindbinding. Tekstillisten er i så tilfælde skrevet af efter et forlæg, som har været beregnet til unge piger, som snart forventedes at stifte hjem.

På vaskebogslisterne optræder tekstiler, som vi ikke kender mere, eksempelvis:

Trækgardiner, Omhæng, Rulleklæder, Køkkenstykker, Blomsterklude, Vinduesstykker, storvask-Bind, Poser, Nathandsker, Snørliv, Skavler, Underliv, uld-Bind, Chemiletter, Halsvarmere, Mavebælter, Overkast, Overtræk, bomulds-Poser, Toiletpuder, Småservietter, Frisertrøjer, Underkraver, Nattørklæder, Netkapper, Natnet, Linninger, Strimler og Ærmer.

Frits Lilbæk

Kan det virkelig passe ...

... at det er fra tipoldemoderen, at Helen har fået den? Jeg er stærkt i tvivl.

Selve skriften er den form, jeg vil kalde skråskrift. I 1850'erne og endnu noget frem i tiden lærte man at skrive de såkaldt gotiske bogstaver, "krøllede" bogstaver. Min far-mor var født i 1850'erne og fik i alt 11 børn, hvoraf min far var den 3. yngste, født 1894. Da han rejste fra sit barndomshjem i Odense og bosatte sig i København, har han fortalt, hvor ked han var over ikke at kunne læse de breve, hans mor sendte – han havde jo netop lært den nyere skråskrift. Min mormor var født 1873 og skrev meget lignende skriften i vaskebogen.

Selve syteknikken og mønstertegningen minder mig mest om pyntehåndklæderne fra ca. 1900 og noget ind i 1900tallet. De broderede bogbind prøvede jeg i midten af 1990'erne at trænge lidt ind i pga. en forespørgsel til TENEN. Jeg fik aldrig rigtig klarhed over emnet,

men denne type blev i alle tilfælde brugt en del i starten af 1900tallet.

De opregnede poster kan give anledning til lidt nærmere granskning. Jeg er vel ikke nået helt til bunds i denne. Men over at komme med et par bud:

Der omtales bind ved storvask og ved uldvask – hvilke? Menstruationsbind har næppe været kendt, før pigerne begyndte at tage på højskole i 1870'erne.

Benklæder, chemiletter og vaskbare linnedsnørliv synes at antyde kendskab til reformundertøjet. Dette blev i Danmark første gang præsenteret af Dansk Kvindesamfund, oprettet i 1870'erne, og vist på udstilling i 1888. I 1903 kunne man købe det færdigt i lingerier.

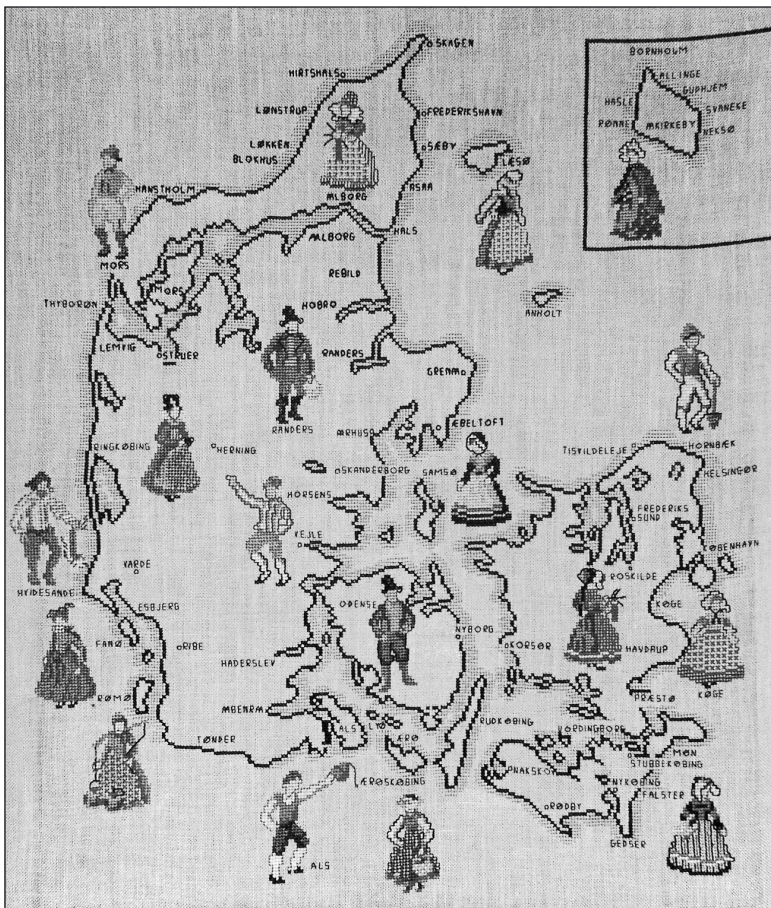
Sirts og Bomuldsvadsk omfatter dynebetræk, et ord som ifølge Store Danske Ordbog har forekommet siden 1760-erne. Men i sin nu almindelige form er de først blevet kendt henimod 1900.

Der brugtes kulørte dynebetræk af trykt sirts til at trække over dyner, der var noget slidte og

Alt i alt er jeg mest tilbøjelig til at sætte bogen i forbindelse med tiden lige omkring 1900, endda på

Hvad mener I, kære læsere?

Hanne Frøsig Dalgaard

Kære læser – oplysninger søges om dette broderede danmarkskort med folkedragter. Er du i stand til at hjælpe, så fortæl det uden tøven til bladets redaktion.

TENENs sommertur i år gik til Nysted og Nykøbing Falster

Vi begyndte med at besøge Antiklagere i Nysted. Butikkens indehaver er Lisbeth og Svend Møller der, efter at de det meste af deres liv har haft forretning i hovedstaden, er havnet i Nysted. Det er en meget dejlig butik at besøge. Vi beundrede en masse gamle tekstiler såsom hvide duge, servietter og pynteting – alt sirligt vasket og ordnet og bundet sammen med fine

bånd. Tingene var lagt sådan, at man fx hurtigt kunne finde den størrelse dug, som man var på ud-kig efter. Men der var også mange andre spændende ting: Knapper i tusindvis, blonder, bånd og bænder.

Efter at have set og dånet over alle de dejlige ting – nogle fik også handlet – var der en forfriskning.

*

Efter dette besøg drog vi til Mid-
delaldercentret i Nykøbing Falster
– på Lollandssiden.

Her var der nogle, som spiste
stedets middelaldermad mens an-
dre havde egen frokostenretning
med.

Vi gik rundt
og kiggede og hil-
ste også på da-
men som passe-
de krydderurte-
haven. Hun for-
talte levende om
planterne, som
kunne bruges
som medicin i
middelalderen –
fik man for me-

get, så var man ikke mere på denne
jord.

Et sted blev der lavet sølvsmyk-
ker og der var også et vævehus, far-
veri, smedje og skomager. Senere
så vi et ridderslag og en blide blev
skudt af. Alt fore-
gik med middel-
aldertøj og sprog
som man talte på
den tid.

Efter en begi-
venhedsrig dag
med dejlig sol tog
vi afsked og drog
hver til sit.

Inga Mathiasen
foto: Lilbæk

Kære tekstilvenner

Køreplanen var stram, men realistisk – lige indtil DSB lavede sin sommer-varme-køreplan.

Så mens I besøger mit dejlige Nysted sidder jeg på vej mod Skals. Heldigvis blev jeg i forsommeren inviteret til et jubilæum og vandrede den dag Nysted by rundt – men jeg ville nu gerne have gentaget turen i selskab med jer.

Rigtig god fornøjelse og mange hilsener fra

Margit Ambeck

Lås på paraplyen: Når det regner i Japan, så regner det! Hele morgenen og formiddagen har regnen stået ned i tove og udsigten fra Tokyos mange højhuse har været deprimerende indhyllet i en grå tung suppe. Et surt vejr, som man kun nødtvungent vil sende sin hund ud i, og slet ikke vejr til at indsnuse lidt Japan i.

Men japanerne selv er tilsyneladende upåvirkede bag de tusindvis af gennemsigtige paraplyer, og de er så vant til tyfoner og silende regn, at der foran hoteller og større butikker er kæmpe "parkeringsanlæg" for paraplyer. Ikke paraplystativer, som vi kender dem, men kæmpestore skuffedarier med huller i til paraplyen. Ja, til hundredvis af paraplyer. Og selv om Japan siges at være et meget sikkert land uden nævneværdig vold og kriminalitet, så er der nu alligevel for en god ordens skyld låse på hvert eneste hul til paraplyen.

Det er ikke fordi paraplyer koster så meget her – de er faktisk forbløffende billige i et land hvor priserne på næsten alt ligger over, hvad vi må betale i Danmark for samme vare, men paraplyen er så vigtig, at man ikke efterlader den uden opsigt.

Er man et sted uden parkeringsplads til paraplyen, stikker man den forinden ned i en maskine, som lynhurtigt pakker den ind i et tyndt lag plastic. Så kan den nemlig tages med indenfor uden at dryppe på gulvet. Smart, ik'?

Citeret fra: Helle Bygum i Tokyo – <http://www.dr.dk/nyheder> – november 2004

Paraplyerne på billedet er ikke japanske, men fra Allerød

TENEN inviterer:

TENENS JULETUR 2007 – går til Kunstindustrimuseet i København

Årets juletur foregår lørdag den 24. november – og målet er en helt særlig broderisamling og et foredrag, der fortæller hvorfor samlingen udover det syns- og stingmæssige er noget særligt.

Broderet omkring 1909, i brunt, blåt og sort.

Vi mødes i Kunstindustrimuseets forhal kl. 11 hvor museet åbner, og kl. 11:15 bliver vi hentet af museumsinspektør Kirsten Toftegaard, der følger os til tekstilprøverummet, hvor hun vil pege og fortælle og svare på spørgsmål.

Foredraget varer omkring en time, og derefter vil der være mulighed for at dykke ned i de mange udtrækksskuffer i rummet, og studere tekstile genstande fra museets tekstsamling. Eller man kan begive sig rundt i de øvrige lokaler på museet.

Desværre har det ny-indrettede bibliotek lørdagslukket, men det har museets gode cafe og museumsbutik ikke.

Det skal tilføjes, at udstillingen om dronning Ingrid's kjoler lige er blevet forlænget, så har man lyst er det nemt lige at smutte hen til Amalienborg.

*

Tilmelding til Anni Bloch på telefon 32 59 59 77 senest den 18. november.

Vi kan være 20 deltagere. Prisen er 80 kr. for medlemmer og 90 kr. for gæster. Beløbet dækker gruppebillet og foredrag.

BRODERI PÅ KUNSTINDUSTRIMUSEET

Clara Wæver, Eva Rosenstand, skønvirke, Bindsbøll – er navne og begreber vi alle kender til, uanset hvordan vores tilgang til broderi og kunst ellers er.

Men den mere end 100-årige historie, der ligger bag den enestående broderisamling, som Kunstindustrimuseet for nylig har modtaget, er der ikke så mange, der kender. En samling, hvor historier, motiver og navne hænger direkte sammen med kunstnernavne vi møder i andre sammenhænge. Samlingen er samtidig en hilsen fra en tid, hvor broderi ikke udelukkende bestod af korssting, men hvor mangfoldigheden inden for stingtyperne førte til blødt fladstingsbroderi, metalbroderi med silkebaggrund og udtækssyning på højt niveau.

I 1890 åbnede søstrene Clara og Augusta Wæver en broderiforretning på Vesterbrogade i København. Det var på et tidspunkt hvor indstillingen "så mange pyntetekstiler i hjemmet som muligt" gjorde sig stærkt gældende, og forretningen var leveringsdygtig i broderede stolesæder, æsker, mapper, lampebakker, lyseduge, puder, skånestykker – og hvad der ellers kunne smykke hjemmet. Søstrene var også i stand til at tilbyde broderiundervisning til kvinder, der ønskede selv at have del i processen, og forretningen gik godt.

I 1903 købte Wæver-søstrene en del af den kollektion med arbejds-tegninger, der hidtil var blevet for-handlet i Den Konstantin Hansen - Bindsbøll'ske Broderiforretning, der lukkede samme år. Denne for-

retning, der åbnede i 1873, blev drevet af Johanne Bindsbøll og Kristiane Konstantin-Hansen. For de to kvinder havde det både været lyst og nødvendighed, der førte til åbningen af forretningen – men samtidig var de en del af en udvikling, der foregik indenfor kunst og kunsthåndværk, hvor det dekorative element blev udviklet og bearbejdet ud fra mange vinkler.

Johanne Bindsbøll og Kristiane Konstantin-Hansen var i forvejen en del af dette miljø, og deres venner og familie (i overvejende grad mænd) tegnede broderiforlæg, som blev broderet af kvinderne i kredsen.

Søstrene Wæver overtog nu dette materiale og videreførte linien med at knytte kunstnere til produktudviklingen; dette gjaldt også i forhold til forskellige hvidsynings teknikker, der blev betragtet som ægte folkelige frembringelser, der skulle bevares og nyudvikles.

Clara og Augusta solgte forretningen i 1917, men navnet Clara Wæver og broderisamlingen, blev bibeholdt af de nye ejere. Det samme gentog sig i 1940, da forretningen igen blev solgt, denne gang til Jacob Holst, hvis søster Miggie Holst ledede forretningen, der nu var flyttet til Østergade (Strøget i København). Det var stadig praksis at benytte kunstnere til at tegne broderiforlæggene.

Jørgen Rosenstand overtog i 1953 ledelsen sammen med sin mor, Ellen Holst, og de tilknyttede kunstnere hed nu Mads Stage og Gitz Johansen. Korsstinget var ved at vinde frem, og motiverne ændre-

de sig mod de muligheder der lå i dette sting.

Jørgen Rosenstand besluttede i 1958 at starte sit eget broderifirma, der fik navnet Eva Rosenstand og som forhandlede en stil, der blev betegnet som populær-naturalistisk. De to firmaer virkede side om side indtil de i 1976 blev slået sammen under navnet Eva Rosenstand – Clara Wæver.

I 2003 sluttede en del af historien. Eva Rosenstand-Clara Wæver blev overtaget af firmaet Permin of Copenhagen, og ved den lejlighed skænkede Jørgen Rosenstand en del af kollektionen til Kunstindu-

strimuseet, der siden har arbejdet på at registrere samlingen.

*

Det er resultatet af dette arbejde, som Tenens medlemmer nu får mulighed for at se og høre om.

I Kunstindustrimuseets tekstilprøverum er der ved at blive arrangeret en særudstilling om den historie; på tidspunktet hvor dette skrives er der endnu ikke fastsat en åbningsdag, men d. 24. november vil museumsinspektør for tekstilsamlingen, Kirsten Toftegaard, fortælle os historien om kvinderne, kunstnerne og broderierne.

Anni Bloch

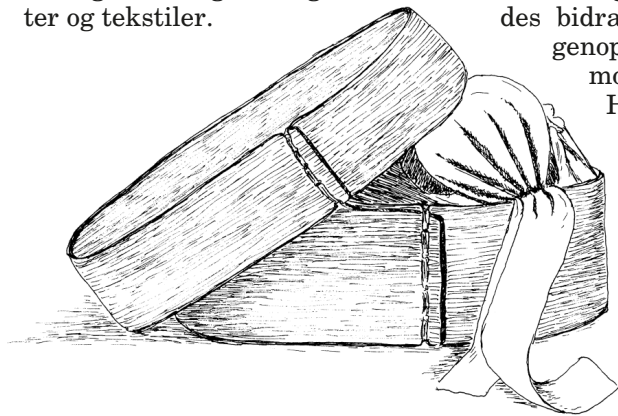

Tove Werner Larsen er død

I sommer kom meddelelsen om at Tove Werner Larsen er død. Ud over arkæologien var Toves store interesse tekstiler, især de broderede. Hun startede som frivillig medhjælper ved Værløse Museum i 1950'erne, og gjorde her en stor indsats inden for registreringen og magasineringen af museets alsidige samling af dragter og tekstiler.

Tove Werner Larsen vil blandt Tenens medlemmer bl.a. blive husket for bøgerne om damebukser og guldnakker. Tove var forfatter til bogen "De unævnelige", udgivet af Grafodan Værløse i 1974, ligesom hun sammen med Lone de Hemmer Egeberg stod bag Værløse Museums jubilæumsudgivelse, "Guldbroderi og Huekoner" i 2003. Hendes bidrag til sidstnævnte var et genoptryk af skriftet "Oldemors fine hue", udgivet af Historisk Forening for Værløse Kommune i 1975.

Ellen Elisabeth Jensen
museumsinspektør, Furesø Museer

POSTKORT fra Farum:

Jeg har netop haft besøg af Bodil Munch (f. Larsen), som ville finde et nyt godt hjem for bl. a. sit eget forklæde, som hun syede i 1936 – det er nu i TENENS samling og tak for det.

Bodil, der nu bor i Sverige – tidligere Kirke Hyllinge, er et mangeårigt medlem af foreningen.

I TENEN nr. 6/2 1995 er skovturen til Kimmerslev Vandmølle beskrevet. Denne skovtur var Bodil medarrangør af, og hun fremviste en del af sin tekstile samling.

Ud over sit eget forklæde havde hun også et smukt trykt forklæde med. Det har været hendes svigermors og kommer fra Nykøbing Mors. Forklædet er gammelt og er af typen langt og smalt – 75 cm langt og 69 cm bredt foruden og 37 cm foroven. Det lukkes med en yndig lille knap af glas med en diameter på 1 cm.

Hilsen fra Annet

ARRANGEMENTS- OG UDSILLINGSKALENDER

TENEN inviterer: *Juletur til Kunstindustrimuseet mm.* den 24. november 2007. Kirsten Toftegaard viser os rundt. Mødetid kl. 11. Læs mere om turen på side 21.

Vendsyssel Historiske Museum:

Renæssancequilt. Til 20.11.2007. Fødsel og Døb. Til 31.1.2008.

Adr.: Museumsgade 3, 9800 Hjørring

Randers Kunstmuseum:

Bl.a. væveren Bente Astrup Moe. 10.11.2007 til 13.1.2008.

Adr.: Stemannsgade 2, 8900 Randers

Kulturhjørnet v/ Langå Bibliotek:

Karin Graungaard Petersen, Tekstil. 19.11 til 21.12 2007.

Adr.: Bredgade 4, 8870 Langå

Moesgård Museum:

Flet til alle tider. Til 30.12.2007.

Adr.: Moesgård Allé 20, 8270 Højbjerg

Staarup Hovedgaard:

Afgangselever fra Vesthimmerlands tekstilskole udstiller *historiske kjoler*. Til 4.11.2007.

Adr.: Stårupgårdvej 10, Stårup, 7840 Højslev

Holstebro Kunstmuseum:

Henry Heerup 100 år, bl.a. med datteren Nanna Hertoft og hustruen Mille, der var væver. Til 11.11.2007.

Adr.: Museumsvej 2, 7500 Holstebro

Textilforum:

Unikastrik af Christel Seyfarth, Fanø. Til 18.11.2007.

Adr.: Vestergade 20, 7400 Herning

Trapholt:

Jette Gemzøe. *Tekstile eksperimenter*. Til 13.1.2008.

Adr.: Æblehaven 23, 6000 Kolding

Filosofgangen: Design sal

På trods, tekstilkunstneren Bettina Andersen. 20.10. til 2.12.2007.

Adr.: Filosofgangen 30, Odense C

Vikingskibsmuseet:

Vævning af ulddug til nyt sejl v. Anna Nørgaard. Bl.a. 2. – 4. nov. 2007.

Adr.: Vindeboder 12, 4000 Roskilde

Frederiksborg Slot:

Silkebroderede lærredsduge fra 1600-tallet. December 2007.

Adr.: Frederiksborg Slot, 3400 Hillerød

Hillerød Viden- og Kulturpark: Kedelhuset

Dåbstøj gennem tiderne. Håndarbejds Dag i Hillerød. 8.11. til 10.11.2007.
Adr.: Christiansgade 5, 3400 Hillerød

Hamtermøllen:

Våben og Tekstilindustrien i Hellebæk. Til 25.12.2007.
Adr.: Bøssesmagergade 21, 3150 Hellebæk

Brede Værk:

Mosefund fra jernalderen: Tekstiler og skind. Omvisning ved Irene Skals, Anette Hjelm Petersen og Anne Lisbeth Schmidt. Tilmelding 33 47 35 02. 15.11.2007, kl. 15.
Adr.: I.C. Modewegsvej, Brede, Kongens Lyngby

Smedien, Rechs Gård:

Filtmager Whita Sjøsten og værkstedgruppen udlrik: *Filtede mærkværdigheder.* Til 14.11.2007.
Adr.: Sct. Jacobs vej 1, 2750 Ballerup

Nationalmuseet:

Nordboerne og Nordboforskningen. Foredrag og omvisning v. Jette Arneborg. 27.11.2007, kl. 15 – tilmelding på dagen.
Adr.: Ny Vestergade 10, 1471 København K

Foreningen til Folkedansens Fremme:

Julemarked. Bl.a. strik til både børn og voksne og kniplinger. 16.11. til 24.11. + 27.11. + 4.12. + 11.12. 2007.
Adr.: Nørre Farimagsgade 19 kld., 1364 København K

Kunstindustrimuseet:

Marilyn Arnold Palley, *"Totems" – tekstilkunst.* Til 25.11.2007.
Adr.: Bredgade 68, 1260 København K

Officinet – Danske Kunsthåndværkere:

Væver Anne Mette Larsen. *Dobbeltvævnningens muligheder.* Til 9.11.2007.
Adr.: Bredgade 66, 1260 København K

Amalienborgmuseet:

STIL – Dronning Ingrid gennem 60 år. Til 11.11.2007.
Adr.: Christian VIIIs Palæ, 1257 København K.

Form/Design Center:

Kirsten Hennix. *Trykt tekstil.* Til 18.11.2007.
Adr.: Lilla Torg 9, S-203 14 Malmö

Kulturen:

Textila tekniker och material. En mindre studiekammare. Til 30.12.2007.
Adr.: Tegnérsplatsen, S-221 04 Lund

TENENs kalender udarbejdes på grundlag af arrangementer i *KultuNaut* – Den Elektroniske Kulturkalender. Yderligere oplysninger samt illustrationer modtages gerne direkte fra arrangører og deltagere. Deadline for korte meddelelser er ca. to uger før bladet udkommer. Send oplysningerne til Vibeke Ervø, som koordinerer listen.

Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.

<i>navn</i>	<i>adresse</i>	<i>telefon / ePost</i>	<i>hverv</i>
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 <i>silke-annet@detail.dk</i>	formand + redaktion
Lone de Hemmer Egeberg	Teglgården 66 st.th 3460 Birkerød	45 81 05 05 <i>dehemmeregeberg@gmail.com</i>	næstformand
Bent Bille	Søndergade 66 5620 Glamsbjerg	64 72 15 65 <i>familien.bille@get2net.dk</i>	kasserer
Lis Slottved	Hjarupvej 10 6200 Aabenraa	74 63 03 50 <i>slottved@privat.dk</i>	sekretær + redaktion
Vibeke Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl3450@yahoo.co.uk</i>	redaktion
Anni Bloch	Thingvalla Allé 5, 2300 København S	32 59 59 77 <i>anni.bloch@tiscali.dk</i>	bestyrelse
Tina Ejlersen	Ravningvej 10, Ravning, 6760 Ribe	75 43 77 06 <i>tina.ejlertsen@get2net.dk</i>	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Bredebovej 33, 6.tv 2800 Lyngby	45 88 32 67 <i>hfd@tdcadsl.dk</i>	suppleant
Anni Mejdahl	Nibshjergvej 10 7500 Holstebro	97 42 37 86	suppleant
Margit Ambeck	Lyshøjgårdsvej 87, 1.th 2500 Valby	36 30 61 50	suppleant
Lucie Borgsmidt-Hansen	Broholms Allé 28 2920 Charlottenlund	39 64 31 85	revisor
Susanne Nielsen	Sasserød 16 5462 Morud	64 83 11 26	korrektur, forklæder
Vibeke Ervø	Åfløjen 4, 2. tv 2700 Brønshøj	44 85 18 44 <i>ervo@mail.dk</i>	kalender
Frits Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl3450@yahoo.co.uk</i>	redaktion, webmaster

TENENs julegavetips

Medlemsskab af foreningen – 200 kr. inklusive de allerede udkomne numre af bladet i denne årgang. Publikationer: “I Jomfru Fannys gemmer” – 30 kr. “Tråden i øjet. Noter til engelsk sytråds historie.” – 75 kr. CD-rom’er: “Folkelige broderier fra Sydslesvig” – 80 kr. “Folkelige broderier fra 6 danske øer” – 125 kr. I tillæg til de nævnte priser kommer forsendelsen! – *Henvendelse til Annet Laursen Skjelsager.*

TENENs juletips

Brug vinteraftnerne til at tjekke TENENs hjemmeside:

<http://tenen-dk.bomeunix.org/tenen>

Børne- lomme- tørklæder

Tekstiler kan i den grad sætte turbo på erindringen. Man leder efter noget i sine gemmer, og undervejs finder man noget, man havde glemt alt om.

For nylig fandt jeg en stak børnelommetørklæder, og i en tid hvor de fleste anvender lommetørklæder af papir, var det mærkeligt at gense barndommens små tekstile billeder, for det er, hvad lommetørklæderne er. Nogle af lommetørklæderne er fra min mors barndom, men hvilke er jeg desværre ikke i stand til at afgøre i dag. Lommetørklædet med fodboldkamp mellem hunde og katte samt en skøn hunde/kattekort hele vejen rundt, må have tilhørt min bror – eller måske min morbror. Desværre er trykket temmelig udvisket efter mange ganges vask. Nogle af lommetørklæderne har været min søsters. Hun tilgiver sikkert, at jeg har gaflet dem alle, da jeg generøst overlod hende den fælles servietsamling sidste år.

Lommetørklæderne med prinsesser viser, at små piger blev fodret med prinsessedrømme, nøjagtig som de bliver i dag. Vist er Tornerose et vakert barn, men en vilddkat er ikke nogen dårlig rollemodel. De "Pelle haleløse" katte på skøjtebanen var barndommens absolutte favorit. Hvilken pige vil ikke gerne spejle sig i en vilddkat/hunkat, der styrer suverænt – se lige hvordan rædslen er malet i hankattens ansigt! Hankatteskriget underbygges af en, om ikke rædselsfuld, så dog besynderlig farveholdning: grøn, gul, rosa og lyslilla.

Susanne Nielsen